

УДК: 341.231.14:502/504
Bibliid 1451-3188, 21 (2022)
Год XXI, бр. 79, стр. 125-140
Изворни научни рад
Рад примљен 19. 8. 2022. године
Рад одобрен 28. 8. 2022. године
DOI: https://doi.org/10.18485/iipe_ez.2022.21.79.8

ПРЕДЛОГ ДИРЕКТИВЕ О ДУЖНОЈ ПАЖЊИ ЗА ОДРЖИВО ПОСЛОВАЊЕ

Јелица ГОРДАНИЋ, Милена МИТРОВИЋ¹

Апстракт: Последњих неколико деценија веза између поштовања људских права, заштите животне средине и климатских промена доводи се све више у везу са пословањем предузећа. Појам одрживог пословања који је постао препознатљив на глобалном нивоу у непрестаном је процесу развоја. Одрживо пословање у потпуности је усклађено с циљевима и принципима ЕУ (ЕУ). Рад анализира Предлог Директиве Европског парламента и Савета о дужној пажњи за одрживо пословање. Када Директива буде усвојена, државе чланице имаће обавезу да обезбеде такве услове да предузећа која послују на унутрашњем тржишту редовно доприносе одрживом развоју спречавањем и ублажавањем потенцијалних или стварних негативних последица на људска права и животну средину. Директива ће створити правну сигурност на нивоу ЕУ и побољшати приступ правним лековима за лица која су погођена негативним последицама деловања предузећа на људска права и животну средину. Ауторке се осврћу на претходне мере ЕУ које су се бавиле питањем дужне пажње и одрживог пословања и указују на њихове недостатке. Оне указују на значај, циљеве и новине који Предлог Директиве о дужној пажњи за одрживо пословање доноси. С друге стране, ауторке истичу и одређене недостатке у Предлогу Директиве на које институције ЕУ нису обратиле довољно пажње, а што може изазвати нежељене ефекте у пракси.

Кључне речи: ЕУ, Предлог Директиве о дужној пажњи, одрживо пословање, људска права, животна средина.

¹ Институт за међународну политику и привреду, Београд. E-mails: jelica@diplomacy.bg.ac.rs; milena.mitrovic@diplomacy.bg.ac.rs.

Рад је настао у оквиру пројекта „Србија и изазови у међународним односима 2022. године“, који финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије, а реализује Институт за међународну политику и привреду током 2022. године.

1) УВОД

Појам „одрживо пословање”, који је интензивније у оптицају последње три деценије, подразумева везу између пословања компанија и поштовања људских права и животне средине. За примену „одрживог пословања” у међународној пракси требало би захвалити најпре невладиним организацијама. Средином деведесетих година 20. века, многе мултинационалне компаније грубо су кршиле основна људска права запослених који су послујући у ропским условима изазвали велика загађења животне средине.² Невладине организације, међу којима су *Amnesty International* и *Human Rights Watch*, објављивале су извештаје о бројним злоупотребама људских, а нарочито дечијих права, скрећући при томе пажњу на ову проблематику путем механизма „именовања и срамоћења” (*naming and shaming mechanism*). За укључивање људских права и права животне средине у пословање компанија, поред невладиног сектора заслугу још има и међународно право. Наиме, развојем међународних односа, поред држава као традиционалних актера међународних односа, и недржавни актери добили су одређене улоге у заштити људских права. Њихов утицај знатно је порастао у хуманитарној области, а неки недржавни актери заузели су водећа места у одбрани људских права (попут класичних хуманитарних невладиних организација, али и транснационалних корпорација и мултинационалних компанија). Њихов утицај на овом плану скоро је изједначен са државним.³ Јачање улоге недржавних актера у заштити и поштовању људских права и права животне средине довео је до подизања њиховог угледа у свету.⁴ Интензивирање међусобних веза између држава и недржавних актера у заштити људских права и заштити животне средине и у пословању предузећа, у основи је резултат постепених смањивања разлика између државних и недржавних актера. Тако, ЕУ која је заснована на „недељивим, универзалним принципима људског достојанства, слободе, једнакости и солидарности”, у ствари почива на принципима демократије и владавине права.⁵ Повеља ЕУ о основним правима наводи да „високи степен

² Menno Kamminga, “Company Responses to Human Rights Reports: An Empirical Analysis”, *Business and Human Rights Journal*, 2006, vol. 1, no. 1, pp. 95–110, 102–104.

³ Сања Јелисавац Трошић, Мултинационалне компаније у међународном праву, у: Михајло Вучић (ур.), *Недржавни актери у међународном праву*, Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр. 160.

⁴ John Ruggie, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises – Guiding principles on business and human RIGHTS: implementing the United Nations ‘protect, respect and remedy’ framework, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2011, vol. 29, no. 2, pp. 224–253, 236–246.

⁵ “Charter of fundamental rights of the European Union”, *Official Journal of the European Union*, C 326/01 C 326/391, 2007. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT 12.8.2022>.

заштите и унапређење квалитета животне средине морају бити интегрисани у политике Уније и обезбеђени у складу са принципом одрживог развоја”.⁶ Сходно томе, ЕУ планира прелазак на климатско неутралну и „зелену привреду”, у складу са Европским зеленим планом и циљевима одрживог развоја Уједињених нација. Из тог разлога, неопходно је спровести поступке ублажавањем негативних последица пословања предузећа на људска права и животну средину, интегрисати одрживост у систем корпоративног управљања и обликовати пословне одлуке водећи рачуна о људским правима и утицају на климу и животну средину.

Предлог Директиве Европског парламента и Савета о дужној пажњи за одрживо пословање треба да обезбеди да предузећа која послују на унутрашњем тржишту доприносе одрживом развоју спречавањем и ублажавањем потенцијалних или стварних негативних последица на људска права и животну средину. Важно је напоменути да се Директивом не захтева од предузећа да у свим околностима гарантују да неће доћи до негативних ефеката по људска права или животну средину. У неким случајевима, негативни ефекти се могу јавити као последица деловања неких других актера, па предузећа можда неће бити у могућности да обезбеде заштиту и поштовање животне средине и људских права. Најважније обавезе за предузећа из Директиве су обавезе у погледу мера којима се предупређују негативни ефекти на овом плану. Један број предузећа из ЕУ користи постојеће међународне добровољне стандарде одговорног пословног понашања и примењује институт дужне пажње. У пракси је уочено да предузећа често наилазе на потешкоће код дужне пажње које су у највећој мери узроковане недостатком одговарајућих информација и јасних правних правила. У највећој мери велика предузећа су та која у процесу пословања примењују дужну пажњу, јер им поштовање овог стандарда доноси предност у односу на конкуренцију. Имајући у виду популарност коју носи концепт одрживости, постепено све већи број предузећа покушава да послује примењујући дужну пажњу. На овај начин побољшавају репутацију и избегавају негативне ефекте по имиџ. Имајући у виду да се примена дужне пажње и принципа одрживости заснива на међународним добровољним стандардима, последица је непостојање правне сигурности како за предузећа тако и за потенцијалне оштећене активностима предузећа. С друге стране, поједине државе чланице имају национална законодавства којим се регулише концепт дужне пажње у пословању предузећа. У неким чланицама поступак усвајања одређене регулативе је у току, док неке тек разматрају усвајање законодавства у погледу дужне пажње и одрживог пословања. Тренутно, на нивоу ЕУ, одрживо пословање и дужна пажња нису непознаница, али постојеће стање је далеко од задовољавајућег. Предлогом Директиве дужна пажња у привредном сектору

⁶ Ibid., Art. 37.

побољшава се на нивоу целокупне ЕУ. Директива, између осталог, има за циљ: побољшање праксе управљања предузећа како би се у корпоративне стратегије што боље интегрисали процеси управљања ризиком и ублажавања ризика у погледу људских права и животне средине и учинка на људска права и животну средину; стварање правне сигурности на нивоу ЕУ како би се омогућило јасно дефинисање дужне пажње у пословању предузећа, као и јасно одредила сва права и обавезе којих се предузећа требају придржавати; повећање одговорности предузећа за негативне појаве у погледу људских права и животне средине; побољшање приступа правним лековима за лица која су погођена негативним последицама активности предузећа на људска права и животну средину; допуна других мера које су на снази или су предложене, а које се директно односе на одређене изазове одрживости или се примењују у одређеним секторима унутар ЕУ.⁷ Предметна Директива треба да допринесе Европском стубу социјалних права чији део је политика и стратегија ЕУ у вези са промоцијом достојанственог рада широм света. Директива је у складу са Акционим планом ЕУ за људска права и демократију за период од 2020. до 2024. године. Један од приоритета Акционог плана јесте јачање ангажовања Уније у промовисању глобалне имплементације Водећих принципа Уједињених нација о пословању и људским правима и других релевантних смерница.

2) МЕРЕ ЕУ

Досадашњи напори ЕУ да подстакне одрживо пословање привредних друштава већински је спровођено кроз настојање да се увећа транспарентност кроз наметање обавезе извештавања. Један од првих значајнијих корака јесте усвајање Директиве о нефинансијском извештавању, односно изменама рачуноводствене Директиве. Дакле, може се рећи да је један од првих корака ЕУ у правцу унапређења одрживог пословања и поштовања људских права било увођење „обавезе нефинансијског извештавања”.⁸ Као главни мотиви увођења обавезног објављивања нефинансијског извештаја прокламовала је потреба да се омогући праћење утицаја друштва и одрживог, одговорног, транспарентног и друштвено одговорног пословања.⁹ Попут Предлога Директиве о дужној пажњи за одрживо пословање, Директива о нефинансијском извештавању

⁷ “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937”, COM/2022/71 final.

⁸ Милена Митровић, „Развој правног оквира ЕУ о нефинансијском извештавању”, *Право и привреда*, 2020, бр. 1, стр. 160–183.

⁹ “Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups Text with EEA relevance”, *OJ L 330*, 15.11.2014, преамбула, рецитал 3.

определила се за приступ који подразумева установљивање обавеза за велика друштва (друштва и групе, са преко 500 запослених и која су истовремено субјекти од јавног интереса).¹⁰ Након почетка примене Директиве о нефинансијском извештавању, уочено је да постоје значајни проблеми. Наиме, Директива о нефинансијском извештавању у пракси није могла да постигне планиране циљеве. У извештајима који су анализирали утицај ове Директиве на промене „понашања друштава”, наведено је да се већина друштава није посветила побољшању пословања у сврху остварења прокламованих циљева.¹¹ Стога су се морале предузети одговарајуће суплементарне мере како би се унапредила решења Директиве о нефинансијском извештавању. Измене су усмерене на јачање одговорности и унапређење веза између привредних друштава и друштва у социолошком смислу.¹² Процењено је да би постојећа решења, у мањој мери, задовољила информационе потребе корисника извештаја, јер су њихове потребе значајно веће услед освешћивања улагача о питањима одрживог пословања, усвајања прописа који се односе на одрживо пословање, као и због последица пандемије коронавируса.¹³ Такође, уочено је да постоје непрецизности у погледу јасног дефинисања предвиђене обавезе нефинансијског извештавања.¹⁴ Измене су суштински требале да омогуће адекватну информисаност корисника у погледу ризика, смањење трошкова који су оцењени као превисоки за поједине врсте друштава и свеукупна хармонизација прописа о нефинансијском извештавању, будући да постоје значајне разлике у односу на решења присутна у праву ЕУ.¹⁵ Уз анализу Директиве о нефинансијском извештавању, од посебног значаја за овај рад су још и анализе решења садржаних у Уредби о извештавању о одрживом финансирању и Уредби о таксономији. Оно што се може приметити јесте да је јасна тенденција усвајања Уредби у овој области, као инструмента који омогућава уједначавање јединствених правила. Уредба о извештавању о одрживом финансирању усвојена је крајем 2019. године, као одговор на повећану транспарентност у односу на одрживе финансијске производе. Уредба има за циљ да уједначи правила у области обелодањивања информација везано за одрживост. Наиме, постојећа неуједначеност онемогућава да улагачи донесу

¹⁰ Ibid., Art. 19a.

¹¹ “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937”, op. cit. p. 4.

¹² “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2013/34/EU, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Regulation (EU) No 537/2014, as regards corporate sustainability reporting”, COM/2021/189 final, p. 2.

¹³ Ibidem

¹⁴ Ibid., p. 3.

¹⁵ Ibid., pp. 3–4.

информисане одлуке и ствара додатне баријере на унутрашњем тржишту ЕУ.¹⁶ Улагачима је суштински онемогућено да правилно процене да ли је реч о „финансијском производу” који је усмерен на финансирање одрживих пројеката, те да такав финансијски инструмент упореде са инструментима које емитују друга друштва. Уредба би, у идеалном случају, требало да елиминише те баријере и недостатке, чиме би се уједно отклонила асиметрија информација која тренутно постоји. Обавеза обавештавања предвиђена је не само као обавеза предуговорног карактера, већ и кроз механизам редовног и *ad hoc* извештавања улагача. Може се закључити да су два основна циља усвајања Уредбе – унапређење транспарентности и упоредивости информација од стране улагача.¹⁷ Уредба о таксономији, премда на први поглед искључиво акт техничке природе, има велики значај за остваривање циљева унапређења одрживости пословања. Наиме, на основу одредби Уредбе требало би да се добије одговор да ли одређена активност представља економску активност која се може квалификовати као еколошки одржива? Да би се добио јасан одговор на то питање потребна су прецизна правила којима се одређена активност регулише као одржива или не, најпре како би се избегла дискреција и злоупотребе друштва која могу промовисати одређену активност као одрживу и користити то да привуку улагаче онда када та активност то суштински није. Осим тога, успостављање јасних критеријума омогућава и развој других иницијатива на нивоу ЕУ које имају за циљ да подрже развој одрживог финансирања.¹⁸ Заједнички оквир стога је оцењен као најпожељније решење, због чега је ЕУ и одлучила да интервенише усвојивши Уредбу о таксономији. Уредба о таксономији поставља четири критеријума који морају бити испуњени да би се активност сматрала еколошки одрживом: активност мора да доприноси значајно једном или више од шест еколошких циљева предвиђених у Уредби (чл. 10–16); активност не може значајно да штети било ком од других еколошких циљева; активност мора бити спроведена у складу са минималним међународним социјалним и радним стандардима и мора бити у складу са техничким критеријумима надзора који се односи на сваки од еколошких циљева.¹⁹ Ипак, ваља нагласити да постигнута решења у Уредби остављају доста

¹⁶ “Regulation (EU) 2019/2088 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 on sustainability-related disclosures in the financial sector”, *OJ L* 317, 9.12.2019, p. 1–16. Видети Преамбулу, тачка 9.

¹⁷ Arnaud Van Caenegem, Tanguy Van De Werve, “Regulating Sustainability Communications in the Financial Services Sector: The Sustainable Finance Disclosure Regulation”. Интернет: <https://ssrn.com/abstract=4064053>. 5.8.2022, pp. 2–3.

¹⁸ “Regulation (EU) 2020/852 (Taxonomy) on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment”, *OJ L* 198, 22.6.2020, pp. 13–43. Видети Преамбулу, тачке од 12–16.

¹⁹ Marleen Och, “Sustainable Finance and the EU Taxonomy Regulation – Hype or Hope? – Working the Taxonomy Regulation: more important than just as an element of the Capital

простора за недоумице. Наиме, постоје мишљења да се отишло предалеко и да су учесници на тржишту преоптерећени обавезама које она предвиђа, док други сматрају да она није довољно детаљно регулисала одређена питања и да је свој домаћај ограничила на „зелено тржиште”, те да није успела да истински омогући развој одрживог финансирања у целини.²⁰ Остваривање циљева прокламованих у Директиви требало би да се подстакне, између осталог, и тако што ће Директива допунити Директиве о превенцији и борби против трговине људима и заштити жртава трговине људима, чиме се још више инсистира на превентивном деловању као и успостављању јасних критеријума одговорности. Осим ових прописа Директива би требало да помогне остваривању других циљева ЕУ, заједно са већ постојећим прописима о којима овде неће бити детаљније речи с обзиром на њихову бројност, али садржај који би захтевао дубљу анализу. Оно што је извесно јесте, да су мере ЕУ усмерене на хармонизацију и уједначавање права у различитим областима које су од значаја за ефикасну примену Директиве о дужној пажњи за одрживо пословање.

3) САДРЖАЈ

Предлог Директиве Европског парламента и Савета о дужној пажњи за одрживо пословање (и измену Директиве (ЕУ) 2019/1937), састоји се од 32 члана и два прилога о кршењу права и од забрана садржаних у међународним споразумима о људским правима (укључујући и Конвенције о људским правима и основним слободама), као и о кршењу међународно признатих циљева и забрана укључених у конвенције о животној средини. Важно би било поменути да се Директивом не доводе у питање обавезе у погледу људских права, заштите животне средине и климатских промена у оквиру других правних аката ЕУ. Уколико су одредбе Директиве у колизији с одредбом других правних акта ЕУ који имају исте циљеве и предвиђају свеобухватније или конкретније обавезе, одредбе других аката имаће предност у мери у којој постоји сукоб и примењиваће се на те посебне обавезе.²¹ Важно је поменути још да су израду Директиве инспирисали Водећи принципи Уједињених нација о пословању и људским правима (*Водећи принципи УН*), као и OECD Смернице за мултинационална предузећа и Смернице дужне пажње за одговорно пословно понашање. Водећи

Market Union”, *EBI Working Paper Series*. Интернет: <https://ssrn.com/abstract=3750039>. 10.8.2022, pp. 13–19.

²⁰ Marleen Och, “Sustainable Finance and the EU Taxonomy Regulation – Hype or Hope?”, *Working Paper*, 2020, no. 5. Интернет: <https://ssrn.com/abstract=3738255>. 10.8.2022, p. 2.

²¹ “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937”, op. cit., Art. 1 Paragraph 3.

принципи Уједињених нација, које је једногласно усвојио Савет УН за људска права 2011. године, захтевају од предузећа да поступају са дужном пажњом како би идентификовали, спречили, умањили и одговорили на било коју штету људским правима коју могу проузроковати или којој могу допринети, односно која може бити повезана са њиховим деловањем.

Иако правно необавезујући, Водећи принципи УН прихваћени су од највећих светских компанија. ЕУ је открила да добровољне иницијативе предузећа нису довеле до широко распрострањеног побољшања корпоративне праксе људских права. Злоупотреба људских права, као и последице по животну средину, биле су и даље широко присутне. Непостојање јасног законодавства из области људских права и животне средине омогућавало је компанијама из ЕУ да игноришу, заобилазе или послују на начине који наносе штету животној средини и људским правима, без икаквих правних последица. Стање је било показатељ многим државама и међународним организацијама да треба предузети одређене активности како би предузећа преузела одговарајуће мере у погледу заштите људских права и заштите животне средине.²² Директива ће се примењивати на предузећа из ЕУ, као и на предузећа ван ЕУ која испуњавају одређене услове. У случају предузећа из ЕУ, Директива се односи на предузећа која имају више од 500 запослених и укупан нето промет, у односу на све државе у којима послују, у износу већем од 150 милиона евра у последњој финансијској години за коју су састављани годишњи финансијски извештаји. Друга група предузећа из ЕУ, на које се примењује Директива, обухвата предузећа која имају више од 250 запослених и нето промет широм света од 40 милиона евра у последњој финансијској години за коју су састављени годишњи финансијски извештаји. Ово, под условом да је најмање 50% тог нето промета остварено у секторима производње текстила, коже и сродних производа, пољопривреде, шумарства, рибарства, производњи прехранбених производа и трговини на велико пољопривредним сировинама, животињама, дрвом, храном и пићима, вађењем минералних ресурса, минералним ресурсима, основним и интермедијарним минералним производима.²³ Директива се примењује и на предузећа која нису основана у ЕУ, али послују у ЕУ и испуњавају услове који су предвиђени за једну од две групе предузећа из ЕУ на која се примењује Директива. Процењује се да ће Директива обухватити око 13.000 предузећа из ЕУ и око 4.000 ван ЕУ. Мала и средња предузећа

²² Marti Flacks, Madeleine Songy, *European Union Releases Draft Mandatory Human Rights and Environmental Due Diligence Directive*, Center for Strategic and International Studies, 11 March 2022. Интернет: <https://www.csis.org/analysis/european-union-releases-draft-mandatory-human-rights-and-environmental-due-diligence>, 6.8.2022.

²³ "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937", op. cit., Art. 2.

искључена су из обавеза поштовања дужне пажње. Директива има екстериторијални карактер, тако да предузећа која нису из чланица ЕУ, а која испуњавају важеће критеријуме промета, спадају у делокруг Директиве чак и ако немају физичко присуство у ЕУ. Ова новина могла би имати веома значајне импликације за мултинационалне компаније са седиштем у Азији, САД и Великој Британији.²⁴

У складу са чланом 15 Директиве, предузећа ван ЕУ обавезна су да именују представника са седиштем у ЕУ за везу са надзорним органима. Изостанком малих и средњих предузећа која су најбројнија у ЕУ, број предузећа на која се односи Директива веома је мали, што је изазвало разочарање бројних невладиних организација и активиста. Предузећа на која се примењује Директива обавезна су примењивати дужну пажњу у областима људских права и животне средине путем одређених механизма. Тако, члан 4 Директиве, између осталог, прописује и следеће механизме: Интеграцију дужне пажње у политику предузећа; Утврђивање стварних или потенцијалних штетних последица по људска права и животну средину; Спречавање и ублажавање потенцијалних негативних последица, окончање стварних негативних последица и смањење њиховог опсега на најмању могућу меру; Успостављање и одржавање поступка подношења притужби; Праћење делотворности политике и мера дужне пажње; Јавно комуницирање о поступању повезаним са дужном пажњом.

Како би остварила интеграцију људских права у своју пословну политику, предузећа би требало да опишу начине на које приступају дужној пажњи, те да усвоје кодекс понашања у којем се описују правила и начела којих се морају придржавати запослени и друштвима ћеркама. Предузећа имају обавезу да сваке године ажурирају политику примене дужне пажње.²⁵ У циљу спречавања последица по људска права и животну средину, предузећа би требало да предузму неопходна улагања у инфраструктуру и производне процесе. Негативне последице, уколико се десе, треба смањити на најмању могућу меру, што подразумева плаћање одштете погођеним лицима или исплату финансијске надокнаде погођеним заједницама. Уколико се негативне последице не могу отклонити одмах, неопходно је сачинити план колективних мера са разумним роковима како би се штетне последице по људска права и животну средину отклониле у што разумнијем року. Од уговорних партнера предузећа треба да захтевају усклађеност са предузетим

²⁴ Johannes Weichbrodt, James Ford *et al.*, EU Publishes Draft Corporate Sustainability Due Diligence Directive, 15 March 2022, Harvard Law School Forum on Corporate Governance. Интернет: <https://corpgov.law.harvard.edu/2022/03/15/eu-publishes-draft-corporate-sustainability-due-diligence-directive/>, 10.8.2022.

²⁵ "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937", *op. cit.*, Art. 5.

мерама дужне пажње и учешће у колективним мерама уколико дође до штетних последица. Предузећа на која се примењује Директива дужна су да предузму мере подршке малим и средњим предузећима са којима сарађују, уколико би се усклађеношћу са кодексом понашања или планом колективних мера угрозила њихова одрживост.²⁶ Важан део Директиве, а уједно и део који јој даје значајан практични елемент, односи се на подношење притужби у случају оправдане забринутости у погледу стварних или потенцијалних негативних последица по људска права и животну средину. Притужбе могу поднети физичка лица која су погођена или оправдано сматрају да би могле бити погођене негативним последицама деловања предузећа, синдикати и други представници лица која раде у делатности предузећа, као и организације цивилног друштва која делују у подручјима повезаним са делатношћу предузећа. Државе чланице дужне су да пруже адекватне гаранције да предузећа успоставе поступак решавања притужби. Уколико је притужба неутемељена, предузеће је дужно да обавести подносиоца. У случају да је притужба основана, државе чланице осигуравају да се негативне последице које су предмет притужбе сматрају као утврђивање стварних и потенцијалних негативних последица, на која се примењују правила члана 6 Директиве.²⁷ Државе чланице осигуравају да предузећа спроводе периодичне процене властитог пословања и мера, пословања својих друштава ћерки и пословних партнера, како би пратиле спречавања, ублажавања и окончања негативних последица на људска права и животну средину. Процене се заснивају на квалитативним и квантитативним показатељима и спроводе се најмање сваких 12 месеци и кад год постоје оправдани разлози за сумњу да би се могли појавити нови ризици. У складу са исходом процена ажурира се и политика дужне пажње.²⁸

Члан 15 Директиве је важан јер се односи на борбу против климатских промена. Предузећа из ЕУ, као и предузећа која су основана у трећим државама а послују у Унији, и која имају више од 500 запослених и укупан нето промет већи од 150 милиона евра у последњој финансијској години за коју су састављани финансијски извештаји, дужна су да донесу план којим се усклађују пословне стратегије са ограничењем пораста глобалног загревања од 1,5°C у складу са Париским споразумом. Уколико се утврди да активности могу бити ризичне по климатске промене, предузећа у свој план треба да укључе смањење негативних емисија. Како би се осигурало да дужна пажња постане део целокупног функционисања предузећа, руководства предузећа

²⁶ "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937", op. cit., Arts. 6 and 7.

²⁷ Ibidem

²⁸ Ibidem., Art. 10.

морају бити укључена. Директивом се уводи и дужност директора предузећа да одреди и надгледа спровођење дужне пажње и да је интегрише у корпоративну стратегију. У случајевима када испуњавају дужност деловања у најбољем интересу предузећа, директори морају да узму у обзир последице својих одлука по људска права, климатске промене и животну средину.²⁹ Директива предвиђа и успостављање националних надзорних тела чији је задатак вођење рачуна да предузећа испуњавају обавезе дужне пажње. Надзорно тело може покренути истрагу на основу сопствене иницијативе или на основу пријаве физичког или правног лица, уколико сматра да има постоји довољно информација која указују да предузеће потенцијално крши обавезе предвиђене националним одредбама усвојеним у складу са Директивом о дужној пажњи.

Инспекције се спроводе у складу са националним правом државе чланице у којој се спроводи инспекција и уз претходно упозорење предузећу, осим уколико постоје сумње да претходна пријава нарушава делотворност инспекције. Ако у оквиру истраге надзорно тело жели провести инспекцију на подручју друге државе чланице ЕУ, дужно је да тражи помоћ надзорног тела у тој чланици. Предузеће добија одговарајући рок за предузимање корективних мера уколико надзорно тело утврди непоштовање дужне пажње. Надзорно тело може изрећи и новчане санкције и донети привремене мере којима би се избегао ризик од озбиљне и непоправљиве штете.³⁰ Уколико се одлучи за изрицање санкција, при одређивању њихове висине и врсте надзорно тело узима у обзир настојања предузећа да поступи у складу са корективним мерама, као и сарадњу са другим субјектима у погледу отклањања штетних последица по људска права и животну средину. У циљу што ефикаснијег функционисања система, Комисија успоставља Европску мрежу надзорних тела која треба да олакша сарадњу, координацију, усклађивање регулаторних, истражних, надзорних пракси и размену информација.³¹

Члан 22 Директиве регулише грађанскоправну одговорност предузећа. Предузећа су одговорна за надокнаду штете уколико нису спречила или окончала негативне последице по људска права и животну средину, и ако је услед њиховог пропуштања штета настала. Слично као у случају надзорних

²⁹ European Commission, Press release, Just and sustainable economy: Commission lays down rules for companies to respect human rights and environment in global value chains. Brussels, 23 February 2022, Интернет: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/just-and-sustainable-economy-commission-lays-down-rules-companies-respect-human-rights-and-2022-02-23_en, 10.8.2022.

³⁰ "Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937", op. cit., Art. 18.

³¹ Ibid., Art. 21.

тела и корективних мера, приликом процене одговорности за штету узимају се у обзир настојања предузећа да поступи у складу са корективним мерама, као и сарадња са другим субјектима у погледу отклањања штетних последица по људска права и животну средину. Грађанскоправна одговорност предузећа не доводи у питање грађанскоправну одговорност његових фирми ћерки, или директних или индиректних пословних партнера.

4) НЕДОСТАЦИ ПРЕДЛОГА ДИРЕКТИВЕ

Предложена Директива о дужној пажњи за одрживо пословање може се окарактерисати као један од кључних аката за имплементацију људских права и права на здраву животну средину на нивоу ЕУ. Према ставовима стручњака из *Human Rights Watch-a*, „широко постављен опсег, чврсте обавезе дужне пажње и грађанска одговорност од кључне су важности да покажу да европски регулатори и судови више неће посматрати корпорације како профитирају од злоупотреба радника и заједница. Европски креатори политика требали би (...), да поправе многе рупе и започну ново поглавље за правду у погледу корпоративне штете”.³² Поред новина које доноси, Директива са собом носи и карактер контроверзности због потенцијално скупих обавеза које би наметнула компанијама, потенцијалних казни и грађанскоправне одговорности. Лобистичке групе које представљају предузећа изразиле су незадовољство сматрајући да представља „нереална очекивања од компанија која штете њиховој конкурентности”.³³ Имајући у виду да се не примењује на мала и средња предузећа, ван домашаја Директиве је готово 99% предузећа ЕУ. Обавезе дужне пажње предузећа су ограничене на успостављене пословне односе за које се очекује да ће бити трајни и који „не представљају занемарљив или помоћни део пословања”. Директиви се замера и недовољна пажња коју поклања климатским променама.³⁴ Имајући у виду да су права деце у великом броју случајева угрожена активностима компанија, решењима из Директиве се замера недостатак посебних мера које се односе на заштиту права деце, чиме се

³² Commentary by Human Rights Watch, *EU – Disappointing Draft on Corporate Due Diligence*. Интернет: <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/commentary-by-human-rights-watch-eu-disappointing-draft-on-corporate-due-diligence/>, 11.8.2022.

³³ Silvia Ellena, *Due diligence: EU’s next steps on corporate accountability*, EurActiv, 4 August 2022. Интернет: <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/due-diligence-eus-next-steps-on-corporate-accountability/>, 12.8.2022.

³⁴ Clare Connellan, Genevra Forwood *et al.*, *European Commission issues major proposal on due diligence obligations to protect human rights and the environment across supply chains*, White and Case, 24 February 2022. Интернет: <https://www.whitecase.com/insight-alert/european-commission-issues-major-proposal-due-diligence-obligations-protect-human> 9.9.2022.

долази до ризика да деца неће имати приступ правним лековима у случају угрожавања права. УНИЦЕФ сматра да Директиву треба допунити како би се осигурала права деце и обезбедили механизми заштите. То се може учинити додавањем новог члана којим се наводи да деца и друге рањиве и маргинализоване категорије, захтевају посебну пажњу током активности дужне пажње предузећа. Такође, у циљу заштите права деце неопходно је повећати обим обавеза дужне пажње, што подразумева обухватање целокупног процеса пословања предузећа, потпуно укључење финансијског сектора, обавеза израде јасног плана за постепено проширење института дужне пажње на друге секторе и индустрије.³⁵

На крају, ваља истаћи да су многе невладине организације и предузећа вршила притисак на Европски парламент и Савет у циљу убрзавања израде Предлога Директиве о дужној пажњи. Имајући у виду да је реч о прелиминарном акту који нема правну снагу, измене садржаја су сасвим могуће, а посебно с обзиром на одређене несавршености које Предлог очигледно има, као и на последице које би те несавршености могле узроковати у пракси.

5) ИЗВОРИ

Caenegem, Arnaud Van, Van De Werve, Tanguy, "Regulating Sustainability Communications in the Financial Services Sector: The Sustainable Finance Disclosure Regulation". Интернет: <https://ssrn.com/abstract=4064053>, 5.8.2022.

Charter of fundamental rights of the European Union, 2007, *Official Journal of the European Union*, C 326/01 C 326/391. Интернет: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:12012P/TXT>, 12.8.2022.

Commentary by Human Rights Watch: EU – Disappointing Draft on Corporate Due Diligence, 28 Фебруар 2022. Интернет: <https://www.business-human-rights.org/en/latest-news/commentary-by-human-rights-watch-eu-disappointing-draft-on-corporate-due-diligence/>, 11.8.2022.

Connellan, Clare, Forwood Geneva *et al.*, European Commission issues major proposal on due diligence obligations to protect human rights and the environment across supply chains, White and Case, 24 February 2022. Интернет: <https://www.whitecase.com/insight-alert/european-commission-issues-major-proposal-due-diligence-obligations-protect-human>, 9.9.2022.

³⁵ UNICEF, *An EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive that Works for Children UNICEF comments on the European Commission, 2022*. Интернет: <https://www.unicef.org/eu/media/2476/file/An%20EU%20Corporate%20Sustainability%20Due%20Diligence%20Directive%20that%20Works%20for%20Children:%20UNICEF%20comments%20on%20the%20European%20Commission%20proposal.pdf>, 9.8.2022, p. 2.

- “Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups Text with EEA relevance”, *OJ L 330*, 15.11.2014.
- Ellena, Silvia, Due diligence: EU’s next steps on corporate accountability, *EurActiv*, 4 August 2022. Интернет: <https://www.euractiv.com/section/economy-jobs/news/due-diligence-eus-next-steps-on-corporate-accountability/>, 12.8.2022.
- European Commission, Press release. *Just and sustainable economy: Commission lays down rules for companies to respect human rights and environment in global value chains*. Brussels, 23 February 2022. Интернет: https://single-market-economy.ec.europa.eu/news/just-and-sustainable-economy-commission-lays-down-rules-companies-respect-human-rights-and-2022-02-23_en. 10.8.2022.
- Flacks, Marti, Songy, Madeleine, European Union Releases Draft Mandatory Human Rights and Environmental Due Diligence Directive, Center for Strategic and International Studies, 11 March 2022. Интернет: <https://www.csis.org/analysis/european-union-releases-draft-mandatory-human-rights-and-environmental-due-diligence>. 6.8.2022.
- Gortsos, Christos V., “The Taxonomy Regulation: more important than just as an element of the Capital Market Union”, EBI Working Paper Series. Интернет: <https://ssrn.com/abstract=3750039>, 10.8.2022.
- Јелисавац Трошић, Сања, Мултинационалне компаније у међународном праву, *Недржавни актери у међународном праву*, У: Михајло Вучић (ур.), Институт за међународну политику и привреду, Београд, 2020, стр. 153–174.
- Kamminga, Menno, “Company Responses to Human Rights Reports: An Empirical Analysis”, *Business and Human Rights Journal*, 2016, vol. 1, no. 1, pp. 95–110.
- Митровић, Милена, „Развој правног оквира ЕУ о нефинансијском извештавању”, *Право и привреда*, 2020, бр. 1.
- Och, Marleen, “Sustainable Fiannce and the EU Taxonomy Regulation – Hype or Hope?”, Working Paper No. 2020/05. Интернет: <https://ssrn.com/abstract=3738255>, 10.8.2022.
- “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council on Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive (EU) 2019/1937”, COM/2022/71 final.
- “Proposal for a Directive of the European Parliament and of the Council amending Directive 2013/34/EU, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Regulation (EU) No 537/2014, as regards corporate sustainability reporting”, COM/2021/189 final.

“Regulation (EU) 2019/2088 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 on sustainability-related disclosures in the financial sector”, *OJ L 317*, 9.12.2019, pp. 1–16.

Ruggie, John, Report of the Special Representative of the Secretary-General on the issue of human rights and transnational corporations and other business enterprises – Guiding principles on business and human RIGHTS: implementing the United Nations ‘protect, respect and remedy’ framework, *Netherlands Quarterly of Human Rights*, 2011, vol. 29, no. 2, pp. 224–253.

UNICEF, An EU Corporate Sustainability Due Diligence Directive that Works for Children UNICEF comments on the European Commission, 2022. Интернет: <https://www.unicef.org/eu/media/2476/file/An%20EU%20Corporate%20Sustainability%20Due%20Diligence%20Directive%20that%20Works%20for%20Children:%20UNICEF%20comments%20on%20the%20European%20Commission%20proposal.pdf>, 9.8.2022.

Weichbrodt, Johannes, Ford, James *et al.*, EU Publishes Draft Corporate Sustainability Due Diligence Directive, 15 March 2022, *Harvard Law School Forum on Corporate Governance*. Интернет: <https://corpgov.law.harvard.edu/2022/03/15/eu-publishes-draft-corporate-sustainability-due-diligence-directive/>, 10.8.2022.

6) ЗНАЧАЈ ЗА РЕПУБЛИКУ СРБИЈУ

С обзиром на чињеницу да је Република Србија кандидат за чланство у ЕУ, као и да је преузела обавезу хармонизације својих прописа са правом ЕУ потписивањем Споразума о стабилизацији и придруживању, јасно је да ће бити потребе да се српско право усклади са право ЕУ и у овом сегменту. Оно што је већ на први поглед очигледно, а о чему је било речи нарочито у делу о мерама ЕУ, то је да овај задатак неће бити нимало лак у пракси. Када је реч о нефинансијском извештавању, чињеница је да су одредбе у доброј мери имплементиране у српско право кроз измене Закона о рачуноводству 2019. године. Када је реч о изменама Директиве о нефинансијском извештавању, очекује се да се и те измене усвоје, с тим да би свакако било пожељно да се претходно уради анализа примене постојећих решења о нефинансијском извештавању у пракси. Ваља увидети да постоји озбиљна опасност да се у српском праву појаве исти проблеми због којих је ЕУ интервенисала доношењем Уредбе о таксономији и других аката. Суштински је важно да се инсистира на томе да се транспарентност унапреди, уместо да се само створи привид. Потребно је да се јача свест о важности одрживог пословања и поштовања људских права, а на шта је указано и у поменутих актима ЕУ. Несумњиво ће бити потребно да се успоставе не само поуздани превентивни механизми, већ и јасно дефинисана правила о одговорности. Сматрамо да

српски законодавац треба да приступи имплементацији нових решења са дужном пажњом, те никако не треба журити да се одредбе само „преведу и препишу“. Све мере које би требало предузети треба да буду пажљиво испланиране и спроведене у реалном временском оквиру, што ће сигурно захтевати дужи период. Наравно, не треба губити из вида да је ово тек Предлог, те да је могуће да ће бити значајних интервенција око амандирања Директиве, као и да њена примена неће почети непосредно након усвајања. Стога, извесно је да ће законодавци имати времена се адекватно припреме за имплементацију решења из Директиве уколико она буде усвојена.

PROPOSAL OF THE DIRECTIVE ON DUE DILIGENCE FOR SUSTAINABLE BUSINESS

Summary: In the last few decades, the connection between respect for human rights, environmental protection and climate change has been increasingly linked to business operations. The concept of sustainable business, which has become recognizable at the global level, is in a constant process of development. Sustainable business is fully aligned with the goals and principles of the EU (EU). The paper analyzes the Proposal for a Directive of the European Parliament and the Council on due diligence for sustainable business. When the Directive is adopted, member states will have the obligation to ensure such conditions that companies operating in the internal market regularly contribute to sustainable development by preventing and mitigating potential or actual negative consequences on human rights and the environment. The Directive will create legal certainty at the EU level and improve access to legal remedies for persons affected by the negative consequences of corporate actions on human rights and the environment. The authors look back at the previous EU measures that dealt with the issue of due diligence and sustainable business and point out their shortcomings. They indicate the importance, goals and innovations that the Proposal for the Due Diligence Directive for sustainable business brings. On the other hand, the authors point out certain shortcomings in the Proposal for the Directive, which the EU institutions did not pay enough attention to, and which may cause unwanted effects in practice.

Keywords: EU, Proposal for the Due Diligence Directive, sustainable business, human rights, environment.